

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Н.І. Паляничко, С.В. Беліменко

Інститут агроєкології і природокористування НААН (м. Київ, Україна)

e-mail: spalianychko@ukr.net; ORCID: 0000-0003-2230-9634

e-mail: belimenkosergiy@gmail.com; ORCID: 0009-0008-6873-6133

У статті досліджено взаємозв'язок оподаткування лісового господарства та соціально-економічних чинників, які виникають навколо лісових господарств. Здійснено аналіз податкових надходжень від підприємств лісогосподарської галузі. Встановлено, що в Україні підприємства лісової галузі сплачують як рентну плату за спеціальне використання лісових ресурсів, так і земельний податок на лісові землі, що призводить до подвійного оподаткування. Дослідження ґрунтується на тому, що діяльність лісових господарств впливає не лише на ліси та їх екологічний стан, а й породжує цілий пласт соціально-економічних відносин навколо себе. Крім того, має місце високе податкове навантаження на лісові господарства, що гальмує їх економічний розвиток. Обґрунтовано необхідність поліпшення соціально-економічного стану лісгоспів шляхом реформування існуючого фіскального механізму та підвищення заробітної плати працівників галузі. Виявлено, що заробітна плата працівників галузі, враховуючи інфляцію, в період із 2019 по 2023 рр. зростає лише на 30%. Прийняті державою заходи у вигляді встановлення рівня мінімальної заробітної плати є недостатніми для покращення соціально-економічного стану галузі. Визначено важливість застосування комплексного підходу до зазначеної проблематики. До того ж важливою є не сукупність відповідних дій/заходів, а саме їх послідовність: по-перше, необхідно зменшити податкове навантаження на галузь та усунути подвійне оподаткування; по-друге, спрямувати вивільнені обігові кошти на збільшення реальних заробітних плат працівників. Отже, підвищення мінімальної заробітної плати відбудеться не за рахунок девальвації національної валюти чи збільшення підприємствами цін на товари та послуги (зменшення купівельної спроможності населення та зростання інфляції), а за рахунок зекономлених коштів. Важливий крок до реформування лісових господарств — усунення подвійного оподаткування підприємств лісової галузі з метою вивільнення їх обігових коштів. Вивільнені обігові кошти дають змогу підприємствам самостійно підвищити рівень реальної заробітної плати, що, своєю чергою, поліпшить соціально-економічний стан галузі.

Ключові слова: ліс, лісове господарство, рентна плата, земельний податок, Єдиний лісовий податок, подвійне оподаткування, прожитковий мінімум.

ВСТУП

Станом на сьогодні в Україні дедалі частіше порушується тема соціально-економічної нестабільності. Війна та мобілізація спричиняють глибокі соціально-економічні зрушення, зокрема в галузі лісового господарства. На жаль, сучасна податкова політика щодо земель лісогосподарського призначення не враховує реальний стан галузі. Застарілі інструменти фіскального регулювання негативно впливають на соціально-економічний розвиток, а в подальшому становитимуть й загрозу

для відновлення підприємств та екологічного стану лісів.

Поступово набувають актуальності дослідження щодо вдосконалення фіскального механізму для лісогосподарських підприємств, який зможе забезпечити соціально-економічний розвиток галузі. Якісне фіскальне регулювання дасть змогу збалансувати використання земель лісогосподарського призначення, які становлять частину структури земельного фонду країни. До того ж питання оновлення податкового механізму щодо лісогосподарських підприємств ще довгий час залишатиметься на порядку денному через низку чинників,

в основі яких — виклики війни та майбутнє повоєнне відновлення України. Наявна ситуація вимагає звільнення фінансових активів підприємств галузі та їх залучення до обігових фінансових ресурсів.

У дослідженні розкрито проблему фіскальної спрямованості та застарілості податкового законодавства, що, своєю чергою, зумовлює високе податкове навантаження та незначну кількість обігових коштів підприємств галузі. Такий стан гальмує інвестиції та заважає фіскальній системі повноцінно виконувати свої функції.

Одним із головних чинників збалансованого лісогосподарського землекористування та сталого розвитку земель лісогосподарського призначення є плата за їх використання, що складається з рентної плати й земельного податку. Рентна плата за використання лісових ресурсів — це фіскальний інструмент, метою якого є стимулювання збалансованого лісокористування. Одночасно з рентною платою лісові господарства сплачують земельний податок, що веде до подвійного оподаткування підприємств галузі. Така система не відповідає принципам ринкової економіки та соціально-економічним інтересам держави.

Натомість пошук шляхів поліпшення соціально-економічного стану лісогосподарських підприємств сприятиме забезпеченню інтересів держави, суспільства та збалансованому лісогосподарському землекористуванню.

Мета дослідження — аналіз основних змін у системі оподаткування лісогосподарських підприємств та визначення шляхів оптимізації податкового навантаження в контексті соціально-економічної проблематики.

Дослідження охоплює теоретичні та методологічні аспекти вищезазначеної проблематики, а також спрямоване на пошук конкретних практичних рекомендацій, орієнтованих на поліпшення фіскального механізму для стимулювання соціально-економічного розвитку та, як наслідок, збалансованого лісогосподарського землекористування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасний стан господарювання в лісовій сфері демонструє такі основні тенденції: інтенсивне знищення лісів та соціально-економічний застій лісових господарств. Активна вирубка лісів в Україні зумовлена, як правило, нераціональним веденням лісогосподарської діяльності, а на сучасному етапі — також і російським вторгненням. Соціально-економічний застій підприємств лісогосподарської галузі — це наслідок багаторічного ігнорування необхідних реформ. Наявна ситуація поглиблюється війною та її еколого-економічними наслідками.

Соціально-економічні проблеми, зміни клімату та виклики російської агресії актуалізують проведення економіко-фіскальних реформ у сфері лісового господарства. Найнеобхідніша реформа — розроблення удосконаленого фіскального механізму, який стимулюватиме процес інтеграції державних лісгоспів у ринкову економіку, що насамперед підштовхне соціально-економічний розвиток останніх.

Організація виробничого процесу в лісовому та сільському господарствах потребує обов'язкової умови — наявності землі, що є одночасно просторовим базисом, на якому розміщені лісові масиви, будинки, споруди виробничого та невиробничого призначення, а також основним засобом. На думку А.М. Бобка [1], збільшення вартості деревного приросту зумовлено постійним підвищенням цін на деревину та землю, що можна розглядати з погляду інвестування в наявні угіддя лісового господарства. У такому разі земельні та лісові ресурси розглядаються не як виробничі чинники, а як об'єкти для інвестування капіталу власника у це майно. У цих випадках лісове господарство відрізняється від сільського тим, що приріст вартості пов'язаний зі зростанням вартості на самі земельні ділянки, а не з продукцією, що отримується в процесі здійснення діяльності. Значення землі в лісовому господарстві ключове, незважаючи на те, що земля і лісові ресурси в лісовому законодавстві України ототожнюються.

Останні дослідження та публікації, зокрема праці О.І. Фурдичка, Н.І. Паляничко, О.О. Гаврилюка, В.П. Мороза, Л.І. Полятикіної, вказують на те, що питання оподаткування земель та адміністрування ресурсними платежами стали об'єктом уваги. Зазначено, що через набуття Україною статусу країни-кандидата в Європейський Союз та необхідність соціально-економічного відновлення країни стають актуальними дослідження європейського досвіду у сфері збалансованого лісогосподарського землекористування. Одним із засобів досягнення цієї мети вважається поліпшення механізму оподаткування земель лісогосподарського призначення. Вивчення зарубіжного досвіду реформ у лісовому господарстві та удосконалення системи оподаткування в соціально-економічному аспекті проведено також у роботах А. Бобка, О. Дребот, О. Гаврилюка, І. Лицура, В. Мороза, О. Фурдичка, М. Шершуна, Л. Полятикіної тощо [1–3].

Незважаючи на велику увагу дослідників до соціально-економічних чинників лісогосподарського землекористування, залишається багато недосліджених проблем і питань, зокрема щодо звільнення обігових фінансових ресурсів та застосування їх у лісовому господарстві. Фіскальна система України має низку застарілих механізмів, що не відповідають сучасній економічній сутності платежів та потребують оновлення. Дослідженню особливостей оподаткування діяльності лісогосподарських підприємств у соціально-економічному аспекті присвячені праці таких науковців, як Н.І. Паляничко, К.В. Гривнак, О.О. Гаврилюк, О.І. Фурдичко, С.О. Мельник, І.М. Лицур, Л.І. Полятикіна та ін. [4–7].

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Методологічною базою цього дослідження є основні принципи економіки природокористування і лісового господарства, а також загальнотеоретичні методи наукового пізнання. Вищезазначені принципи та методи відображені в роботах відомих українських науковців, які досліджують

питання забезпечення збалансованого використання земель для лісового господарства.

У дослідженні використано такі методи: *статистичний метод* (ґрунтується на кількісних показниках, які дають можливість зробити висновок щодо необхідності раціонального оподаткування); *діалектичний метод* (пізнання для аналізу законодавчих та нормативних актів і наукових праць вчених щодо проблематики функціонування фіскального механізму в контексті лісогосподарського землекористування); *трендовий аналіз* (визначення основної тенденції динаміки показників); *синтез і логічне узагальнення* (концептуальних основ необхідності і передумов забезпечення стабільного фіскального механізму щодо земель лісогосподарського призначення); *метод аналогій* (перенесення закономірностей розвитку одного процесу з певними поправками на інший процес чи територію); *метод порівняльного аналізу* (аналіз найбільш актуальних проблем функціонування економічних та фінансових інструментів фінансово-економічного механізму оподаткування земель лісогосподарського призначення); *монографічний метод* (для виявлення чинників удосконалення інструментів); *графічний метод*; *абстрактно-логічний метод* (теоретичні узагальнення та формулювання висновків).

Інформаційну базу дослідження становлять матеріали та офіційні дані: Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державної податкової служби України, звітність ДП «Ліси України», а також звітність Державного агентства лісових ресурсів України за 2018–2022 рр., звіти про використання паспортів бюджетних програм, бюджетні запити, дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених із питань сталого лісогосподарського землекористування, матеріали власних досліджень тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Російське військове вторгнення в Україну завдає не лише людських втрат, а й шко-

ди екологічному стану лісів та соціально-економічному стану лісових господарств. Одним із показників шкоди завданої лісгоспам, безумовно, є зменшення доходів працездатного населення. Необхідно зазначити, що економіка України ще до початку повномасштабного вторгнення потребувала реформ у сфері оплати праці. Реформи були необхідні для підвищення мотиваційної функції заробітної плати та, відповідно, покращання ефективності господарювання. За визначенням вчених, соціальне лісове господарство — це управління лісовим господарством, спрямоване насамперед на забезпечення добробуту місцевих жителів, які залежать від лісових ресурсів, з урахуванням соціальних наслідків освоєння лісових ресурсів для різних зацікавлених сторін [5]. Упродовж тривалого часу деформації у сфері оплати праці досягли такого рівня, що заробітна плата фактично перетворилася на різновид «соціальної допомоги», втративши свою роль головного ціннісного орієнтиру в суспільстві та основи його економічного і соціального розвитку.

Дослідники виявили переваги, недоліки, можливості та ризики соціальних чинників у сфері лісокористування [6]. Серед сильних сторін були визначені такі: наявність розроблених механізмів для використання лісових ресурсів населенням; вагомий вплив громадськості на процеси управління лісами на місцевому рівні; сприятливі умови для доступу місцевих громад до лісових багатств, зокрема для проведення туризму та випасання худоби в околицях лісів. До слабких сторін соціальних чинників належать: ставлення споживачів до лісів на території України; істотний вплив неформальних структур на процеси лісокористування; нераціональне використання ресурсів населенням через недостатньо жорсткі санкції з боку держави; численні обмеження доступу місцевого населення до лісів, накладені місцевими елітами. Можливостями в цій сфері є: посилення громадського нагляду за використанням лісів; впровадження спеціальних освітніх програм щодо охорони лісів, їх збереження

та підтримки біорізноманіття; підвищення прозорості в лісовому секторі та інформованості населення. Серед загроз зазначено: низький рівень еколого-правової свідомості населення; порушення законодавчих норм у сфері охорони праці та безпеки; низький рівень впровадження європейських стандартів у використанні лісових ресурсів на місцевому рівні. На сьогодні існують такі соціальні аспекти дисбалансів у лісогосподарському землекористуванні України, як значний розрив у заробітній платі за регіональною ознакою [7].

Рівень доходу окремої особи, протиставлений загальному рівню доходу, може бути кращим для опису добробуту [8]. Адже правильно визначений рівень заробітної плати поліпшує соціально-економічну ситуацію в країні: відбувається зростання споживчого попиту, а, відповідно, і виробництва, посилюється мотивація працівників, значно зменшується рівень соціальної напруги в суспільстві [9]. FSC національний стандарт системи ведення лісового господарства для України містить вимоги щодо соціальної складової системи ведення лісового господарства (*табл. 1*) [10].

Соціальний компонент лісового землекористування відображає ступінь узгодження інтересів усіх зацікавлених сторін: держави, лісокористувачів, органів управління на різних рівнях та громадськості.

Розглядаючи динаміку заробітної плати працівників галузі, можна помітити значні зміни у зв'язку з інфляцією, військовим станом та високим податковим навантаженням (*рис. 1*).

Проведені розрахунки реальної середньомісячної заробітної плати з урахуванням інфляції показують її неістотне збільшення порівняно з 2019 р. Така ситуація гальмує соціально-економічний розвиток підприємств, а також спричиняє певну соціальну нестабільність. Дослідники вказують, що соціальний аспект, можливо, є найменш загальноприйнятним [8]. Наприклад, рівень доходу важко порівнювати на глобальному рівні, оскільки збільшення зарплати на один євро на тиждень матиме різний вплив залежно від загального рівня оплати праці.

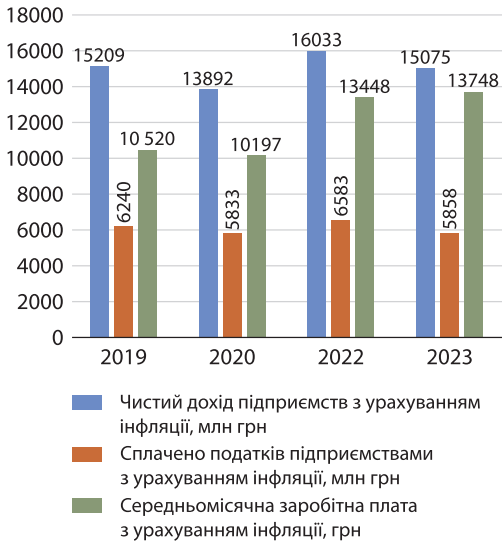
Таблиця 1. Витяг з принципів і критеріїв FSC щодо соціальної складової системи ведення лісового господарства для України

Принципи FSC сертифікації лісів	Критерії
Підтримання або підвищення соціально-економічного добробуту працівників	<ul style="list-style-type: none"> • виконання підприємством принципів та прав на працю; • сприяння гендерній рівності на підприємстві у правах та можливостях працівників; • забезпечення гігієни та безпеки праці працівників задля їх захисту від професійних загроз безпеці та здоров'ю; • забезпечення належної оплати праці працівників, враховуючи визначені законодавством зобов'язання підприємств; • наявність належної професійної підготовки працівників
Підтримання або підвищення соціально-економічного добробуту місцевих громад	<ul style="list-style-type: none"> • визнання та підтримання законних прав місцевих громад; • здійснення проєктів і додаткової діяльності задля сприяння соціально-економічному розвитку місцевих громад; • застосування заходів щодо визначення, уникнення та пом'якшення істотних негативних соціальних, екологічних і економічних впливів господарської діяльності на громади; • наявність механізмів розгляду скарг і надання справедливої компенсації місцевим громадам у визначених випадках, що пов'язано із впливом господарської діяльності підприємства; • визначення місць особливого культурного, екологічного та іншого значення, на які місцеві громади мають законні права, та врахування цього у процесі ведення господарства
Ефективне господарювання, враховуючи різноманітні продукти та послуги лісу, з метою збереження або підвищення економічної життєздатності та отримання соціальних і екологічних вигід	<ul style="list-style-type: none"> • сприяння підприємством диверсифікації місцевої економіки шляхом розвитку виробництва та перероблення різноманітної продукції на основі різних видів ресурсів, створюючи додану вартість на місцевому рівні
Необхідність формування підприємством плану ведення господарства з урахуванням масштабу, інтенсивності та ризиків його господарської діяльності, а також виконання плану та його оновлення на основі результатів моніторингу задля сприяння адаптивному веденню господарства	<ul style="list-style-type: none"> • наявність та виконання плану ведення господарства, узгодженого з цілями щодо екологічно належного, соціально корисного та економічно життєздатного господарювання; • здійснення періодичного перегляду та врахування оновлень у плануванні ведення господарства згідно з результатами моніторингу та іншою інформацією задля забезпечення відповідності до змін екологічних, соціальних та економічних умов; • забезпечення відкритості процесів планування та моніторингу господарської діяльності шляхом залучення до них зацікавлених сторін, а також шляхом забезпечення доступності для громадськості стислого викладу плану ведення господарства
Важливість здійснення підприємством моніторингу та оцінювання досягнення цілей господарювання, впливів господарської діяльності й стану підприємства відповідно до масштабу, інтенсивності та ризику з метою провадження адаптивного ведення господарства	<ul style="list-style-type: none"> • здійснення моніторингу виконання плану ведення господарства, поступу у виконанні запланованих видів діяльності, моніторингу й оцінювання її екологічних та соціальних впливів; • забезпечення доступності для громадськості стислого викладу результатів моніторингу

Примітка: розроблена авторами на основі [7].

а

б

Рис. 1. Аналіз фінансово-економічного стану підприємств ДАЛРУ/ДП «Ліси України» за період 2019–2023 рр.:

- а – аналіз в абсолютних показниках;
- б – аналіз з урахуванням інфляції

Примітка: систематизовано авторами на основі статистичних даних [12; 13].

Проблеми, такі як бідність, недоїдання та нерівність, набувають найбільшої гостроти у країнах, що розвиваються, тоді як у розвинених країнах вони можуть здаватися

незначними. Однак багатовимірний підхід є критично важливим для загальної оцінки збалансованості використання земель лісогосподарського призначення. Наприклад, ризик зниження прибутку стосується не лише економічної, але й соціальної сфери. Так, плануючи зростання валового внутрішнього продукту (економічний аспект), можливо передбачити його вплив на рівень добробуту (соціальний аспект) та на використання природних ресурсів (екологічний аспект). Для проведення оцінки важливо чітко окреслити межі системи, обрати відповідні показники та належним чином описати їх для вимірювання і визначення впливу. Для оцінки соціальної ефективності важливо порівнювати індикатори, що відображають соціальний результат в умовах економічних диспропорцій на місцевому та регіональному рівнях [11]. Нами досліджено варіації середньомісячної заробітної плати в розрізі держлісгоспів Держлісагентства України за 2018–2022 рр. (табл. 2).

Варіація верхньої та нижньої меж середньомісячної заробітної плати в підприємствах Держлісагентства України у 2018 р. була найбільшою і становила майже 93,0%. Порівняно із середньомісячною заробітною платою по Україні в окремих підприємствах Держлісагентства України відхилення найменших значень цього показника за досліджуваний період становить у межах 39,2–51,5%.

Досліджуючи можливості підвищення рівня реальних заробітних плат необхідно звернутись насамперед до фіскального механізму щодо лісових господарств. Адже, як відомо, надмірне податкове навантаження гальмує соціально-економічний розвиток будь-якого підприємства, що, своєю чергою, унеможливує збільшення реального рівня заробітної плати. Розглянемо структуру фіскального механізму щодо лісових господарств. Статтею 206 Земельного кодексу України визначено, що використання землі в Україні є платним. Об'єктом плати за землю є земельна ділянка.

Відповідно статті 251 Податкового кодексу України, рентна плата складається,

Таблиця 2. Варіації середньомісячної заробітної плати в підприємствах Держлісагентства України за період 2018–2022 рр.

Період	Підприємства Держлісагентства України		У середньому по Україні, грн	Відхилення до середнього показника по Україні, %	
	найнижчий рівень, грн	найвищий рівень, грн		найнижчий рівень	найвищий рівень
2018	3472	32274	8865	39,2	364,1
2019	5408	33015	10497	51,5	314,5
2020	4983	32944	11591	43,0	284,2
2022	7065	47140	14847	47,6	317,5

Примітка: систематизовано авторами на основі статистичних даних [12; 13].

зокрема з рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів. Платниками рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів є лісокористувачі — юридичні особи, фізичні особи (крім фізичних осіб, які мають право безоплатно без видачі спеціального дозволу використовувати лісові ресурси відповідно до лісового законодавства), а також фізичні особи — підприємці, які здійснюють спеціальне використання лісових ресурсів на підставі спеціального дозволу (лісорубного квитка або лісового квитка) або відповідно до умов договору довгострокового тимчасового користування лісами.

Об'єктом оподаткування рентною платою за спеціальне використання лісових ресурсів є: деревина, заготовлена в порядку рубок головного користування; деревина, заготовлена під час проведення заходів щодо поліпшення якісного складу лісів, їх оздоровлення, посилення захисних властивостей або з розчищення лісових ділянок, вкритих лісовою рослинністю, у зв'язку з будівництвом гідровузлів, трубопроводів, шляхів тощо; другорядні лісові матеріали; побічні лісові користування; використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт.

Деякі вітчизняні вчені вважають механізм ренти перспективним та таким, що потребує залучення системи науково обґрунтованих принципів, а впровадження

плати на рентній основі відкриває значний потенціал гнучкості еколого-економічного механізму досягнення збалансованого рівня землекористування [14; 15]. Однак, сучасна економічна ситуація та необхідність впровадження Єдиного лісового податку, закріпленого рішенням Ради національної безпеки та оборони України від 29 вересня 2022 р., свідчать про застарілість фіскального механізму рентної плати для лісових господарств.

Відповідно до статей 29 та 64 Бюджетного кодексу України, із змінами, внесеними Законом України від 17 вересня 2020 р. № 907-ІХ «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України», до доходу загального фонду державного бюджету та бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад належить рентна плата, яка перераховується платниками рентної плати на рахунки, відкриті в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів.

Окрім того, згідно з статтею 274 ПКУ, підприємства лісогосподарської галузі сплачують земельний податок на лісові землі. Ставка податку за земельні ділянки, зокрема право, на які фізичні особи мають як власники земельних часток (паїв), нормативну грошову оцінку яких проведено, встановлюється для лісових земель — не більше 0,1% від їх нормативної грошової оцінки. Ставка податку для лісових земель (нормативну грошову оцінку яких не проведено) відповідно до 277 статті ПКУ встановлюється у розмірі не більше 0,1% від

нормативної грошової оцінки площі ріллі по області.

Отже, можна зробити висновок про подвійне оподаткування земель лісогосподарського призначення. Крім того, адміністрування таких податків часто є дорожчим, ніж сам податок, що не вигідно як для держави, так і для підприємств галузі.

Загальну структуру оподаткування лісових господарств наведено на *рис. 2*.

Аналізуючи абсолютні фінансові показники діяльності підприємств Державного агентства лісових ресурсів України та Державного підприємства «Ліси України», можна спостерігати тенденцію до зростання податкових виплат та збільшення чистого доходу підприємств упродовж 2019–2023 рр. Також відзначається зростання номінальної заробітної плати. Це переважно пояснюється інфляційними процесами, подальший розгляд тих самих показників з урахуванням інфляції повністю знівелює надану статистику. Порівняння податкових надходжень від підприємств лісової галузі з рівнем реальної заробітної плати дає можливість дійти висновку, що високе податкове навантаження разом із недостатнім фінансуванням з боку держави гальмують соціально-економічний розвиток лісгоспів та не дають змоги відчутно підвищити реальний рівень заробітної плати, що, як наслідок, погіршує стан збалансованості

лісогосподарського землекористування [12; 13].

Детальний огляд фінансових звітів Державного агентства лісових ресурсів України та ДП «Ліси України» з урахуванням інфляції показує залежність між рівнем податкових надходжень та поступовим зменшенням реальної заробітної плати. Реальна заробітна плата з урахуванням інфляції знизилась від 15 154 грн у 2021 р. до 13 748 грн у 2023 р. А порівняно з 2019 р. зросла всього на 3000 грн. Також очевидним стає той факт, що з 2019 р. принципово дохід підприємств галузі не збільшився і сягав 15 млрд грн. Сума сплачених підприємствами податків на 2023 р. з урахуванням інфляції становила 5 858 млн грн, що на 400 млн грн менше, ніж у 2019 р. Збільшення доходу, за значного вилучення прибутку у вигляді податків, не сприяє економічній та екологічній ефективності лісогосподарського землекористування [16]. Так, частина чистого прибутку (доходу), що відраховується державними лісогосподарськими, лісозахисними, іншими підприємствами, які належать до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів України, до державного бюджету, визначається у розмірі 50%, за умови спрямування ними 30% чистого прибутку (доходу) від своєї діяльності на придбання необоротних активів, необхідних для здійснення заходів з

Рис. 2. Структура фіскального механізму щодо лісових господарств

Примітка: виконано авторами на основі Податкового кодексу України.

охорони, захисту, використання та відтворення лісів. Податок на чистий прибуток від лісових доходів накладає більш тяжке податкове навантаження на менш продуктивні землі [17]. Така ситуація ускладнює розподіл обігових коштів підприємств на користь збільшення заробітної плати, що, своєю чергою, зумовлює соціально-економічний застій галузі.

Прийняті державою заходи у вигляді встановлення рівня мінімальної заробітної плати є недостатніми для покращання соціально-економічного стану галузі. Такі заходи можуть бути ефективними лише за умов застосування комплексного підходу до зазначеної проблематики. До того ж важливою є не сукупність відповідних дій / заходів, а саме їх послідовність: по-перше, необхідно зменшити податкове навантаження на галузь та усунути подвійне оподаткування; по-друге, направити вивільнені обігові кошти на збільшення реальних заробітних плат працівників. Отже, збільшення мінімальної заробітної плати відбудеться не за рахунок девальвації національної валюти чи підвищення підприємствами цін на товари та послуги (зменшення купівельної спроможності населення та зростання інфляції), а за рахунок зекономлених коштів.

ВИСНОВКИ

Задля екологічного розуміння соціальних процесів у лісогосподарському землекористуванні України виокремлено соціальну складову, що дає змогу прийняття рішень як у регіональному масштабі, так і на національному рівні щодо забезпечення збалансованого використання лісових земель. За результатами дослідження виявлені регіональні диспропорції за обсягами доходу працівників підприємств лісового сектору. Не зважаючи на те, що номінально середньомісячна заробітна плата в галузі

зі зростає вдвічі, від 10 520 грн у 2019 р. до 20 028 грн у 2023 р., фактично реальна заробітна плата з врахуванням інфляції збільшилась тільки до 13 748 грн, тобто на 30%. Також очевидним стає те, що фактично дохід підприємств галузі не підвищився з 2019 р. і сягав 15 млрд грн. Сума сплачених підприємствами податків на 2023 р. з урахуванням інфляції становила 5 858 млн грн, що на 400 млн грн менше, ніж у 2019 р.

В Україні існує два види податку для лісових господарств: земельний податок як складова плати за спеціальне використання лісових ресурсів та рентна плата. Ці механізми є застарілими та не відповідають концепції ринкової економіки, а їх фіскальна спрямованість сприяє погіршенню соціально-економічного стану галузі, не залишаючи підприємствам достатньо обігових фінансових коштів. Аналізуючи сучасний стан лісових господарств України, є доцільним переглянути не лише структуру фіскального механізму, а й методи та інструменти ведення фіскальної політики з метою ефективного забезпечення суспільних, економічних, екологічних та інших інтересів як держави, так і інших учасників лісогосподарського землекористування.

Важливий крок до реформування лісових господарств — усунення подвійного оподаткування підприємств ДАЛРУ з метою вивільнення їх обігових коштів. Вивільнені обігові кошти нададуть можливість підприємствам самостійно підвищити рівень реальної заробітної плати, що насамперед покращить соціально-економічний стан галузі. Збільшення реальної заробітної плати відбудеться не за рахунок девальвації національної валюти чи підвищення підприємствами цін на товари та послуги (зменшення купівельної спроможності населення та зростання інфляції), а за рахунок обігових коштів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бобко А.М. Економіка лісівництва починається з використання земельних угідь за призначенням. *Економіка України*. 2014. № 5. С. 80–92.
2. Гаврилюк О.О., Костюкевич В.В. Зарубіжний

досвід оподаткування підприємств лісового господарства. *Агросвіт*. 2019. № 16. С. 37–43. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.6.149>.

3. Полятикіна Л.І. Актуальні питання обліку і оподаткування функціонування лісового господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 46. С. 58–61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-46-10>.
4. Ковалів О.І. Синтез правових аспектів як методологічних засад землеприродокористування, що ґрунтуються на чинних земельних нормах Конституції України. *Збалансоване природокористування*. 2023. № 1. С. 18–27. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2023.278534>.
5. Лесюк Г.М. Сучасні соціально-економічні підходи до управління лісовим господарством України. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 477–481.
6. Tretiak A., Tretiak V., Sakal O. et al. The value added chain in the mechanism of public-private partnership for the development of the land use economy of rural territories. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2020. Vol. 6 (3). P. 112–134. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2020.06.03.07>.
7. Furdychko O., Drebot O., Palianychko N. et al. Social aspect of forestry landuse balance in Ukraine. *Economic Annals-XXI*. 2021. Vol. 192 (7–8(2)). P. 88–107. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V192-08>.
8. Karvonen J., Halder P., Kangas J. et al. Indicators and tools for assessing sustainability impacts of the forest bioeconomy. *For. Ecosyst.* 2017. Vol. 4 (2). DOI: <https://doi.org/10.1186/s40663-017-0089-8>.
9. Баланда А. Інститут мінімальної заробітної плати: світовий досвід встановлення та проблеми України. *Україна: аспекти праці*. 2005. № 4. С. 38–44.
10. The FSC National Forest Stewardship Standard of Ukraine National Standard.
11. Zamula I., Tanasiieva M., Travin V. et al. Assessment of the Profitability of Environmental Activities in Forestry. *Sustainability*. 2020. Vol. 12. P. 2998. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12072998>.
12. Матеріали щодо підсумків роботи підприємств Державного агентства лісових ресурсів України за 2018–2022 рр. Державне агентство лісових ресурсів України. Київ, 2023.
13. Фінансова звітність ДП «Ліси України» за 2023 рік. Державне підприємство «Ліси України». Київ, 2024.
14. Фурдичко О.І., Паляничко Н.І. Особливості рентного регулювання фінансового забезпечення землекористування. *Збалансоване природокористування*. 2017. № 1. С. 6–10.
15. Ткачів С.М. Оподаткування лісового господарства: проблеми і перспективи. *Агросвіт*. 2017. № 14. С. 50–54.
16. Дребот О.І., Паляничко Н.І., Данькевич С.М. Оподаткування лісгосподарських підприємств України у контексті збалансованого землекористування. *Ефективність державного управління*. 2020. № 2 (63). Ч. 2. С. 215–233. DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.63.2020>.
17. Chang Sun. Forest property taxation under the generalized Faustmann formula. *Forest Policy and Economics*. 2018. Vol. 88. P. 38–45. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2017.12.008>.

REFERENCES

1. Bobko, A.M. (2014). Ekonomika lisivnyctva pochynaietsia z vykorystannia zemelnykh uhid za pryznachenniam [Forestry economics begins with the use of land for its intended purpose]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 5, 80 [in Ukrainian].
2. Gavrilyuk, O.O. & Kostyukevich, V.V. (2019). Zaru-bizhnyi dosvid opodatkuvannia pidpryiemstv lisovoho hospodarstva [Foreign experience of taxation of forestry enterprises]. *Ahrosvit – Agroworld*, 16, 37–43. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.6.149> [in Ukrainian].
3. Polyatykina, L.I. (2023). Aktualni pytannia obliku i opodatkuvannia funktsionuvannia lisovoho hospodarstva [Actual issues of accounting and taxation of the functioning of forestry]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 46, 58–61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-46-10> [in Ukrainian].
4. Kovaliv, O.I. (2023). Syntez pravovykh aspektiv yak metodolohichnykh zasad zemlepryrodokorystuvannia, shcho ґruntuiutsia na chynnykh zemelnykh normakh Konstytutsii Ukrainy [Synthesis of legal aspects as methodological foundations of land and nature use, based on the current land norms of the Constitution of Ukraine]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia – Balanced natue using*, 1, 18–27. DOI: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.1.2023.278534> [in Ukrainian].
5. Lesiuk, H.M. (2017). Suchasni sotsialno-ekonomichni pidkhody do upravlinnia lisovym hospodarstvom Ukrainy [Modern socio-economic approaches to the management of forestry in Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 8, 477–481 [in Ukrainian].
6. Tretiak, A., Tretiak, V., Sakal, O. et al. (2020). The value added chain in the mechanism of public-private partnership for the development of the land use economy of rural territories. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 6 (3), 112–134. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2020.06.03.07> [in English].
7. Furdychko, O., Drebot, O., Palianychko, N. et al. (2021). Social aspect of forestry landuse balance in Ukraine. *Economic Annals-XXI*, 192 (7–8(2)), 88–107. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V192-08> [in English].
8. Karvonen, J., Halder, P., Kangas, J. et al. (2017). Indicators and tools for assessing sustainability impacts of the forest bioeconomy. *For. Ecosyst.*, 4 (2). DOI: <https://doi.org/10.1186/s40663-017-0089-8> [in English].
9. Balanda, A. (2005). Instytut minimalnoi zarobitnoi platy: svitovyi dosvid vstanovlennia ta problemy

- Ukrainy [Institute of the minimum wage: world experience of establishment and problems of Ukraine]. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: aspects of work*, 2, 38–44 [in Ukrainian].
10. The FSC National Forest Stewardship Standard of Ukraine National Standard [in English].
 11. Zamula, I., Tanasieva, M., Travin, V. et al. (2020). Assessment of the Profitability of Environmental Activities in Forestry. *Sustainability*, 12, 2998. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12072998> [in English].
 12. State Agency of Forest Resources of Ukraine. (2023). *Materialy schodo pidsumkiv roboty pidpriemstv Derzhavnoho ahentstva lisovykh resursiv Ukrainy za 2018–2022 rik [Materials of the results of the work of the enterprises of the State Agency of Forest Resources of Ukraine for 2019–2022]*. Kyiv [in Ukrainian].
 13. State Enterprise «Forests of Ukraine». (2024). *Finansova zvitnist DP «Lisy Ukrainy» za 2023 rik [Financial reporting of SE «Forests of Ukraine» for 2023]*. Kyiv [in Ukrainian].
 14. Furdychko, O.I. & Palianychko, N.I. (2017). Osoblyvosti rentnoho rehuliuвання finansovoho zabezpechennia zemlekorystuvannia [Peculiarities of rent regulation of financial support of land use]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia – Balanced nature using*, 1, 6–10 [in Ukrainian].
 15. Tkachiv, S.M. (2017). Opodatkuvannia lisovoho hospodarstva: problemy i perspektvyvy [Forestry taxation: problems and prospects]. *Ahrosvit – Agroworld*, 14, 50–54 [in Ukrainian].
 16. Drebot, O.I., Palianychko, N.I. & Dankevych, S.M. (2020). Opodatkuvannia lisohospodarskykh pidpriemstv Ukrainy u konteksti zbalansovanoho zemlekorystuvannia [Taxation of forestry enterprises of Ukraine in the context of balanced land use]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia – Efficiency of public administration*, 2, 215–233. DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.63.2020> [in Ukrainian].
 17. Chang, S. (2018). Forest property taxation under the generalized Faustmann formula. *Forest Policy and Economics*, 88, 38–45. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2017.12.008> [in English].

Стаття надійшла до редакції журналу 31.08.2024